

DOKTORENS BORD

VERDENSARVENS ÅNDELIGE ARVINGER

RASMUS RASK POULSEN

Hvordan bevarer et lille protestantisk trossamfund sine religiøse og historiske traditioner og bygninger, når det skal dele ansvaret med stat, kommune og tusindvis af turister? Dette spørgsmål har jeg med min ph.d.-afhandling, *Keeping up with the Moravians: Heritage-Making of Three Protestant Communities and their Eighteenth-Century Settlements*, undersøgt blandt Brødremenighedens 150 medlemmer i Christiansfeld, en provinsby i det nordøstlige Sønderjylland. I 2015 blev byens historiske kerne udpeget som UNESCO Verdensarv for sin helstøbte byplan og unikke arkitektoniske værdier. Afhandlingen beskriver, hvordan menigheden forhandlede og fortolkede sin by, tro og historie som både religiøs og kulturel arv i mødet med den voksende kommunale kulturarvsforvaltning og turisme.

Brødremenigheden grundlagde Christiansfeld i 1773 som et protestantisk idealsamfund. I dag er menigheden et moderne trossamfund på linje med den danske folkekirke, imens dens karakteristiske bymiljø vidner om en mere radikal åndelig arv. I de seneste 20 år er byens 1700-talsbygninger istandsat for ca. 450 millioner kroner. Selvom disse kulturarvsmidler blev vel modtaget, har de samtidig medført øget statslig og kommunal indflydelse i menighedens religiøse liv, hvilket har affødt spændinger mellem religiøse og sekulære interesser.

Baseret på 12 måneders etnografisk feltarbejde i Christiansfeld samt kortere ophold i Herrnhut (Sachsen) og Bethlehem (Pennsylvania) argumenterer jeg for, at kultur- og verdensarvsprojekter har styrket den religiøse og historiske bevidsthed i menighederne. Denne bevidsthed centrerer sig om et betroet ansvar for medlemmernes religiøse arv og deres rolle som åndelige arvinger og forvaltere, et ansvar givet af tidligere generationer og Gud.

Medlemmer af Brødre menigheden i Christiansfeld (forrest) taler sammen efter en høstgudstjeneste i deres kirke, Salshuset, imens en gruppe besøgende betragter dem og kirkebygningen på afstand (bagerst). Foto taget af forfatteren med tilladelse fra de portrætterede.

Brødre og søstre

For mange menighedsmedlemmer var det ikke byens arkitektoniske værdier, der gjorde Christiansfeld unik, men menighedens fortsatte liv og tro – hvad mange kaldte deres „immaterielle“ værdier. Som et ældre medlem sagde: „Det handler ikke om husene, men om en levende menighed, der har en historie.“ Udsagnet afspejler et lokalt værdihierarki, hvor menighedens tro og liv – de immaterielle værdier – vægtes højere end det, UNESCO udpegede som verdensarv, nemlig bygningssmassens kulturelle og arkitektoniske (materielle) værdier.

En novemberaften samledes menigheden til et møde, hvor man diskuterede fremtiden for det fælles liv med UNESCO-status. Der var usikkerhed om, hvordan menigheden skulle fastholde sit åndelige og sociale liv i lyset af forandringer, der fulgte med verdensarvstitlen. Menighedens ældsteråd spurgte: „Hvordan lever menigheden videre, uden at verdensarven laver om på os?“ Et ledende medlem sagde: „Kommunen tager sig af bygningerne og turismen,“ og fortsatte „men uden os i menigheden er der ingen verdensarv.“ Selvom der var en forvaltningsplan, forsøgte menigheden at forhindre, at kommunale myndigheder overtog ansvaret for dens åndelige arv. De ønskede ikke, at deres religiøse praksisser blev gjort til kulturelle artefakter til skue for en bredere offentlighed.

Et eksempel på menighedens vægning og forhandling af sine immaterielle værdier var „kærlighedsmåltidet“, et kirkeligt ritual, hvor kvindelige medlemmer iført traditionelle dragter (hvide kyser og forklæder) brygger te over levende kul, som de serverer til en syngende menighed i den store, lyse kirkesal. Ritualet fejrer og viderefører menighedens historiske og åndelige arv og markerer medlemmernes fællesskab som brødre og søstre i troen gennem århundreder. Mange medlem-

mer insisterede på, at dette ritual ikke var en teaterforestilling for de ca. 40.000 årlige turister, men en central del af deres religiøse liv. I UNESCO-konteksten blev sådanne praksisser afgørende i menighedens forhandlinger om selvbestemmelse og udøvelsen af dens trosliv som betroede arvinger i mødet med sekulære kræfter. Selvom kulturarvsprojekterne havde fornyet menighedens by og bragt bred anerkendelse til stedet, befandt menigheden sig nu i et dilemma mellem at løfte sin åndelige arv og dele sine forpligtelser med sekulære autoriteter. En proces, hvor menigheden forsøgte at undgå at miste sig selv og sine dyrebareste.

Åndelige arvinger

Min afhandling bidrager til feltet af kritiske kulturarvsstudier ved at belyse, hvordan offentlige kulturarvsprojekter påvirker religiøse fællesskaber i vestlige lande. I forlængelse af mit tidligere arbejde som del af forskningsprojektet HERILIGION (van den Hemel, Salemink og Steng 2022) argumenterer jeg for, at når religiøse traditioner udpeges som kulturarv, repræsenterer det en sekulær intervention i religiøse domæner, der kan føre til konflikter om autoritet, ejerskab og fortolkning.

I afhandlingen introducerer jeg begrebet „åndelige arvinger“ for at forstå, hvordan religiøse grupper forholder sig til deres historie, tro og åndeligt slægtskab i en ellers sekulært domineret kulturarvskontekst. Begrebet adresserer de ofte oversete sammenhænge mellem tro, historie og forfædre i religiøse fællesskaber. Ved at betragte relationerne mellem religiøse grupper og deres praksisser som arverelationer får vi indsigt i de særlige sammenfald mellem religion, familiebånd og historie i trossamfund som Brødremenigheden.

Et blik for den åndelige arv har potentiale for fremtidige studier af religiøs kulturarv. Det kan hjælpe os med at undersøge, hvordan grupper forstår og udøver deres forbindelse til et religiøst-historisk fællesskab som en nedarvet forpligtelse, givet af tidligere generationer og Gud. Afhandlingen viser, hvordan denne åndelige tilknytning mellem fortiden og den nutidige menighed som åndelige arvinger rejser en række dilemmaer mellem åndelige og kulturelle hensyn, nu hvor menighedens by også er blevet hele verdens arv.

Note

Forsvar 3. november 2023. Sektion for Etnologi, SAXO-Instituttet, Københavns Universitet.

Litteratur

van den Hemel, Ernst, Oscar Salemink og Irene Stengs. 2022. *Managing Sacralities: Competing and Converging Claims of Religious Heritage*. New York: Berghahn Books.